

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

Факультет соціології

Кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«МОТИВАЦІЙНА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ КНУ В ПЕРІОД
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ»**

Спеціальність: 054 Соціологія

Освітня програма: «Соціальні технології»

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Кучук Анастасія Вадимівна,
студентка 4 курсу

Науковий керівник:

Фостер Л. Ф, к.соц.н, доцент

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри соціальних структур та соціальних відносин

Протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ доц.

Київ-2022

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано

до захисту

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Зміст

Зміст	2
АНОТАЦІЯ.....	3
Вступ	4
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження мотивації	7
1.1 Поняття мотивації в соціології: історія. Класичні теорії мотивації.....	7
1.2 Особливість мотивації студентів до навчальної діяльності.....	12
Висновки до першого розділу	15
Розділ 2. Зміни мотиваційної структури навчальної діяльності студентів під впливом воєнних дій в Україні	16
2.1 Воєнні дії в Україні та зміна формату навчання у зв'язку з воєнним станом з 24 лютого 2022 року	16
2.2 Особливості мотиваційної структури навчальної діяльності студентів ЗВО в період воєнного стану в Україні	20
Розділ 3. Дослідження структури мотивів навчальної діяльності студентів факультету соціології КНУ у період воєнних дій	26
3.1 Опис дослідження, його особливості	26
3.2 Апробація дослідження	27
3.3 Програма дослідження, розробка інструментарію	28
Висновки до третього розділу	33
Висновки	33
Список використаної літератури	35
Додаток 1	37

АНОТАЦІЯ

Дипломну роботу виконано на 42 аркушах, вона містить 3 розділи, 1 додаток та перелік посилань на використані джерела з 30 найменувань. У роботі наведено 1 рисунок та 1 таблиця.

Метою даної дипломної роботи є дослідження мотиваційної структури студентів під час воєнного. Для досягнення цієї мети проведено аналіз існуючих соціологічних праць та доробок з даної тематики, результатом чого є розроблена програма емпіричного дослідження мотиваційної структури студентів під час воєнних дій, що включає емпіричні індикатори оцінки, операціоналізацію понять та анкету для подальшого інтернет-опитування.

Ключові слова: мотивація, мотив, мотиваційна структура, воєнні дії, воєнний стан.

ABSTRACT

The thesis consists of three sections, 38 pages, one appendix and a reference list of 30 different sources. The paper presents one figure and one table.

The purpose of the thesis is to study the motivational structure of Ukrainian students in military service in times of war. The analysis of existing sociological works on this topic was combined with empirical studies of the motivational structure of students during hostilities. Including empirical indicators of evaluation, operationalization of concepts and questionnaires for further online surveys.

Key words: motivation, motive, motivational structure, military actions, martial law.

Вступ

В даній роботі під мотивацією розуміється сукупність факторів, які спонукають, направляють та регулюють поведінку, діяльність людини. При розгляді проблем, пов'язаних із мотиваційною структурою навчальної діяльності, найважливішою є питання про вплив мотивації на успішність навчання. Є загальноприйнятим той факт, що мотивація істотно впливає на ефективність виконання конкретної діяльності.

З 24 лютого 2022 року на території України розпочалися воєнні дії, у зв'язку з цим актуальним постає питання зміни мотиваційної структури навчальної діяльності студентів ЗВО. Дана робота є спробою визначити якою є мотиваційна структура навчальної діяльності студентів КНУ ім. Тараса Шевченка під час воєнного стану в Україні.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Вивчення навчальної діяльності займає значне положення серед проблематики сучасних досліджень. У науковій літературі, присвяченій даному питанню, увага приділяється, насамперед, вивчення мотивів навчання школярів і мотивів праці фахівців в конкретних областях. Технології вивчення навчальної мотивації студентів майже не розглядаються сучасними дослідниками, незважаючи на важливість цієї проблеми. Підвищення інтересу до проблем студентства веде до накопичення емпіричного і теоретичного матеріалу щодо мотиваційної структури, мотиваційних перевагах і ціннісних орієнтаціях студентів, ставленні до системи вищої освіти і якості викладання в вузі тощо.

Проблемо мотивації навчальної діяльності студентів займалися такі вчені: А.Б. Орлов, В.А. Якунін, Л.І. Божович, М.В. Дьомін, В.Г. Леонтьєв. У роботах Ю.Р. Вишневського, В.Т. Шапко, В.І. Добриніної, Т.Л. Кухтевич, О.В. Виштак застосовується системний підхід до дослідження стану і перспектив мотиваційно-ціннісних орієнтацій молоді.

Досить цікавими видаються спроби дослідників виявити вплив соціокультурного середовища на мотивацію навчання. А.В. Петровський, В.В. Шпалінський, С.Н. Іконнікова, В.Т. Лісовський дотримуються точки зору, що

цінності, мотиви, відносини, установки та інші прояви особистості студентів необхідно розглядати крізь призму властивого їм способу життя.

Дослідження мотивації є важливим внеском в розвиток науки. Робота з мотиваційною структурою є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної науки. Дослідженням мотивації займалися такі видатні вчені, як Х. Хеккаузен, В.Г. Асєєв, А.Н. Леонтьєв, П.М. Якобсон, А.К. Маркова. Більшість науковців, що вивчали проблеми мотивації людської діяльності є солідарними, щодо складності системи мотивів індивіда та включення у неї певних ієрархічних структур (В.Г. Асєєв, А. Маслоу, Б.І. Додонов) і різні види мотивів (Б. Ф. Ломов, К. Обухівський).

Особливо широко вивчається навчальна мотивація. Великий внесок у вивчення особливостей мотивації навчальної діяльності внесли А.К. Маркова, А.Т. Матіс, А.Б. Орлов, М.В. Матюхіна. Важливість позитивної мотивації для ефективності і успішності навчальної діяльності була доведена дослідниками Г. Клаусом, В.А. Якуніним.

Серед зарубіжних вчених необхідно виокремити так, як Р. Кеттелл, А. Маслоу, в роботах яких розглядалися проблеми індивідуальних відмінностей, класифікації мотивів, взаємозв'язок мотивації з іншими особливостями психології людини. Особливо слід виділити ідеї Дж. Міда, який розглянув поведінку і мотиви в залежності від різних установок особистості, середовища проживання і врахування позиції інших в процесі взаємодії; Т. Парсонса, який розглянув поведінку відповідно до соціальних норм і очікуваннями (статус і роль) і ціннісними орієнтаціями як механізмом, що регулює соціальну поведінку особистості; Р. Мертона, в теорії соціальної дії якого суб'єктивні орієнтації пов'язані з характером їх об'єктивних наслідків; А. Шютца, в теорії якого соціально-психологічна реальність формується на основі взаємодії з іншими і розуміння інших людей.

Актуальність і важливість проблеми мотивації навчальної діяльності студентів полягають в тому, що, положення і висновки даної роботи доповнюють сферу наукового пізнання про мотивацію студентів та створюють

основу для подальшої роботи з мотиваційною структурою навчальної діяльності студентів в період воєнних дій.

Не дивлячись на те, що соціологами накопичений великий емпіричний матеріал, він не завжди отримував глибоке теоретичне узагальнення і практично дуже мало аналізувався з точки зору зміни мотиваційної структури під час або внаслідок надзвичайних ситуацій, враховуючи воєнних дій.

КНУ ім. Тараса Шевченка займає лідируючі позиції на українському ринку освіти. Тож, освіта є найпрестижнішою в Україні. В даній роботі це є стимулом до перевірки гіпотези.

Гіпотезу: мотивація в навчальній діяльності студентів в період воєнних дій є низькою, вища освіта не є важливою для студентів.

Виходячи з цього, можна сформулювати **дослідницьке питання** даної роботи наступним чином: якою є мотиваційна структура навчальної діяльності студентів факультету соціології КНУ під час воєнних дій на території України?

За **мету** дослідницької роботи взято дослідження мотиваційної структури навчальної діяльності студентів факультету соціології КНУ у період воєнних дій.

Об'єктом дослідження виступає структура мотивації навчальної діяльності студентів.

Предмет дослідження – мотиви як складові структури мотивації студентів до навчальної діяльності.

Можна виокремити наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичну інтерпретацію поняття «мотивація»;
2. Розкрити сутність процесу мотивації;
3. Розкрити зміст класичних теорій мотивації;
4. Проаналізувати специфіку мотивації студента до наукової діяльності в період воєнних дій;
5. Розробити план емпіричного дослідження мотиваційної структури навчальної діяльності в період воєнних дій;

Структура роботи. Робота складається з 3 розділів

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження мотивації

1.1 Поняття мотивації в соціології: історія. Класичні теорії мотивації.

В науковій літературі існує безліч визначень мотивації, проте, на мою думку, **мотивація** - це вплив на поведінку людини, усвідомлене спонукання її для досягнення особистих, групових і суспільних цілей, з метою покращення продуктивності або ефективності. Мотивація буває внутрішньою і зовнішньою. Внутрішньою мотивацією називають зацікавленість у змісті та процесі діяльності, його значимість для індивіда. Під зовнішньою мотивацією розуміють такі стимули, як адміністративній і економічній.

Дослідженню теми мотивації присвячено багато наукових робіт, як вітчизняних, так і зарубіжних. Цікавими та значущими для розвитку наукового знання з даної тематики закордонними авторами з даної тематики є: Е. Мейо, А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. МакКлелланд, Д. МакГрегор і В. Оучи тощо.

В першу чергу, розглядаючи мотивацію як об'єкт для дослідження, необхідно зосередити увагу на факторах, що спонукають людину до діяльності. Серед таких факторів можна виокремити потреби, інтереси (або зацікавленість), мотиви і стимули, тобто фактори зовнішнього впливу. Потреба – це необхідність особистості в певних засобах, , умовах, видах діяльності, що зумовлена рівнем розвитку суспільства і суспільних відносин, об'єктивно необхідних для її існування, функціонування і розвитку [15].

У соціологічній літературі автори часто мотивацію пов'язують з соціальними потреби. Процес задоволення потреб пов'язаний з отриманням винагороди, тобто того, що відповідає його цілям і інтересам. З огляду на це, цікаво буде розглянути поняття «інтерес», визначення якого можна знайти в соціологічному енциклопедичному словнику [17]:

1. Спрямованість суб'єкта на важливі для нього об'єкти, пов'язана із задоволенням потреб індивіда.
2. Реальна причина діяльності соц. суб'єктів, спрямованої на задоволення певних потреб, що визначається положенням і роллю цих суб'єктів в системі суспільних відносин.

У соціології, як і в інших соціальних науках, вважається, що мотив діяльності формується відповідно до потреби і інтересу індивіда. Таким чином, «мотив - це спонукальна причина, привід до якої-небудь дії, аргументів на користь чого-небудь» або «усвідомлене спонукання до діяльності суб'єкта, особистості, соціальної групи, спільності» [17].

Звідси випливає, що мотивація - це вибір певної моделі поведінки, яка формується на основі постійних мотивів, що ґрунтується на аналізі індивідом передбачуваних наслідків цього вибору.

У 30-х роках двадцятого століття актуальною темою соціологічних досліджень стає проблема підвищення продуктивності. Одним з перших цим питанням зайнявся Елтон Мейо. В результаті багаторічних досліджень виявилось, що на ефективність продуктивності, крім технічних і економічних факторів, впливають психологічні та соціальні чинники. Дослідник довів, що висока продуктивність праці безпосередньо залежить від соціальної структури, її малих груп. Також рівносильний вплив здійснює спосіб управління організацією (менеджмент). На підставі результатів експерименту, Мейо з'ясував, що причинами постійного зростання продуктивності є зміна сфер діяльності працівників, або умов, в яких їм доводиться працювати, а також поінформованість працівників щодо найважливіших питань, зачіпають їх інтереси [13, Магура М., Курбатова М, 2007].

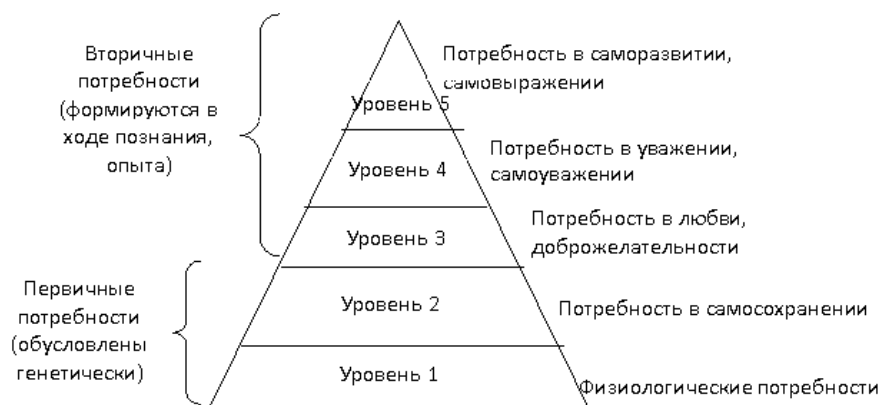
Завдяки цьому підходу відбулося впровадження нових способів управління, впливають на особисту задоволеність працівників. Пошук нових способів мотивації до високої продуктивності праці та нових організаційних структур спричинив підвищення інтересу до подальшого вивчення даної проблеми.

Нову сторінку у вивченні мотивацій і потреб людей відкрив Абрахам Маслоу. Основна ідея теорії А. Маслоу полягає в тому, що людські потреби відрізняються ієрархічною структурою.

Якщо спиратися на схему А. Маслоу, то у структурі потреб існує 5 рівнів:

- 1 фізіологічні потреби (рівень 1);
- 2 потреба в безпеці (рівень 2);

- 3 соціальні потреби (рівень 3);
- 4 потреба в пошані та самоствердженні (рівень 4);
- 5 потреба в самовираженні (рівень 5).

Мал. 1. Теорія потреб А. Маслоу

Соціологія спирається на наступні аспекти теорії А. Маслоу:

- потреби нижчого – це найважливіші, найбільш значущі елементи життєдіяльності. Важливим є те, що наступні рівні доступні для людини лише за умови, що нижчі потреби будуть забезпечені;
- при задоволенні потреб нижчого порядку можна з упевненістю стверджувати, що людина буде шукати можливості задоволення потреб вищого порядку.
- Більшість потреб ніколи не бувають задоволені повністю.
- Для просування вгору по піраміді потреб необхідно не повне задоволення нижчих потреб, а достатній рівень їх задоволення.

А. Маслоу не можна назвати першовідкривачем в області вивчення мотивації, так як і до нього в цій області існувала досить велика кількість теорій. У даному випадку саме загальний характер даної теорії сприяв її розуміння і широкого визнання. Ця теорія лягла в основу багатьох наступних концепцій мотивації.

Наприклад, схожу концепцію запропонував Фредерік Ірвін Герцберг, якого вважають провідним теоретиком поведінкового підходу в соціології [1].

Головна ідея теорії Ф. Герцберга полягає в тому, що людину більше мотивує сама праця, ніж гроші. Він розділив фактори мотивації на гігієнічні і мотивуючі.

До факторів задоволення або мотивації відносять: зміст праці, реалізація особистого потенціалу, можливість кар'єрного росту, повагу і визнання, індивідуальні успіхи. Повне або часткове відсутність цих факторів обумовлює незадоволення працівників.

Однак навіть якщо вони присутні, гігієнічні фактори будуть лише підтримувати стан працівників в нейтральному стані. Звідси і назва цих факторів - «підтримують», так як з одного боку їх недостатньо для мотивування, а з іншого боку наявність таких факторів необхідно. На противагу підтримуючих чинників, мотиватори пов'язані з потребою до самоактуалізації і досягненню поставлених цілей. Саме ці чинники обумовлюють задоволення людей своєю діяльністю: їх часткове або повне відсутність не веде до розчарування в своїй роботі, однак їх присутність створює почуття задоволення і мотивує працівника до подальшої активності.

Розглянуті вище теорії Мейо, Маслоу і Герцберга роблять акцент на аналізі структури потреб, які знаходяться в основі мотивації. Наступна група теорій, навпаки, розглядають конкретно процес мотивації, їх мета - опис і прогнозування наслідків мотивації. Теорії даного напрямку розглядають вплив процесу праці на мотивацію.

Теорія Девіда МакКлелланда або теорія придбаних потреб має тісний зв'язок з концепціями навчання. У ній зазначається взаємозв'язок рівня розвитку культури в суспільстві та індивідуальних потреб індивіда. У даній теорії докладно проаналізовані три базові придбані потреби: в досягненні, приналежності і влади.

Найпопулярніша ідея МакКлелланда полягає в тому, що потреба в успіху може бути розвинена, в тому числі при впровадженні в організації системи управління по цілям. Д. МакКлелланд вважає, що деякі мотиваційні риси забезпечують особисту успішність людини. До мотиваційним рис автор

відносить стійкі властивості особистості, які спрямовують діяльність людини. Наприклад, до таких мотиваційних диспозицій можна віднести «прагнення до успіху» і «Прагнення уникати невдачі» [14, Макклелланд, 2007].

Модель МакКлелланда, таким чином, стосується тільки структури «вищих» потреб, матеріальні потреби і потреба в безпеці залишаються за межами розгляду. Потреби в концепції можуть співіснувати, доповнюючи один одного або конфліктувати між собою.

Важливим для соціологічної науки є доробок В. Врума. В його роботах викладена теорія очікувань, яка належить до процесуальних та полягає у наступній ідеї: чим більша вірогідність удачі у задоволенні потреби, тим вищою є мотивація.

Відповідно до цієї теорії люди суб'єктивно визначають співвідношення винагороди і витрачених зусиль, а потім порівнюють результат з винагородою інших, які виконували аналогічну роботу. Якщо вказані співвідношення не порушені, то мотивуючі фактори працюють нормально; якщо ж це порівняння виявляє дисбаланс, має місце демотивація діяльності. В результаті необхідно мотивувати цього співробітника, зняти напругу і для поновлення справедливості виправити дисбаланс [13, с. 48].

Далі пішов Портер-Лоурер, який поєднав теорія справедливості з теорією очікувань. Це дозволило йому дійти висновку про те, що мотивація – це лише функція потреб, очікувань результату і винагороди, яка на думку індивіда відповідає витраченим зусиллям або переважає їх вартість [9, с. 49]. Тобто можна зробити висновок, що при умові отримання очікуваного результату, робітник залишається задоволеним.

Узагальнюючи історичний розвиток мотиваційних теорій, умовно можна виокремити такі періоди:

1. Формування системи порівняння виконаної праці з матеріальним;
2. Людина праці пізнається як соціальна істота;
- 2 Розрізнення видів роботи і систем мотивацій відповідно;

- 2.1 Думка про те, що потреби є рушійним фактором в діяльності людини, використання цієї ідеї;
- 3 Дослідження різних елементів мотивації, значущість їх впливу;
- 4 Робота з бажаннями, очікуваннями працівників, використання їх як важелів впливу [19, с. 135].

1.2 Особливість мотивації студентів до навчальної діяльності

«Мотивація є єдністю зовнішніх й внутрішніх рушійних факторів, котрі єдністю рушійних факторів, котрі зумовлюють поведінку людини, а також надають їй роботі відповідної цільової спрямованості» [2, с.133].

Мотивацію можна розглядати, як зовнішню або внутрішню. Так, перша направлена орієнтована на досягнення певних благ, друга на конкретний процес та результат цієї діяльності. Своєю чергою, мотивація до навчання називається специфічним типом, котрий відрізняється більш важкою структурою.

Тому можна сказати, що навчальна мотивація - це вид специфічний мотивацій, котра виникає в процесі навчання [3]. В загальному вигляді мотивацію вважають спільним терміном для окреслення широкого кола засобів, процесів та методик, котрі мають за мету підвищувати ефективність навчання студентів й учнів та спонукати їх для глибокого засвоєння матеріалу [4].

Цей спеціальний вид мотивації часто називають полімотивованою, адже працездатність студента залежить від різних факторів. Зокрема, дослідницею М.В. Матюхіною виділяється до трьох видів чинників, що залежать від джерел мотивації [5]:

- громадські й пізнавальні чинники, котрі називають внутрішніми (бажання виконувати дії, котрі схвалювані широкою громадськістю);
- індивідуальні вимоги, можливості й очікування студента (тобто, відповідна ціна, котру може заплатити за таку діяльність, умови для засвоєння та підстави для проведення такої діяльності). Такі вимоги прийнято називати зовнішніми;
- Особисті мотиви, що виникають через бажання самореалізації чи розвитку окремих навичок та вмінь. Для якісного розвитку цих чинників

потрібна наявність відповідних стереотипів, інтересів, потреб й установок, коли ці чинники можуть реалізуватися в навчанні.

Зважаючи на це, якісний процес навчання можливий при наявності трьох типів таких факторів. Повноцінна мотивація є надзвичайно важлива, адже продукує відповідне засвоєння знань, формує уміння й навички та дозволяє показувати, як найкращий результат. Відсутність хоча б одного елемента приводить до деформування та зниження якості навчання.

Соціологічні та психологічні дослідження доводять, що студенти навчаються не рівномірно за своїми мотиваційними показниками на котрі визначальний вплив мають: суб'єктивні риси отримувача освіти, загальний розвиток осіб, що навчаються в одному колективі, риси референтного гурту тощо. Це відбувається через те, що кожна особа є соціальною, а її поведінка залежить від цінностей, установок й поглядів тієї групи чи соціального стану в якому він виховувався чи знаходиться. Звичайно, ці фактори утворюють певну сукупність і окремі показники впливають обмежено на мотиваційну структуру навчальної діяльності студента. Однак, навчальна мотивація характеризується рядом своєрідних характеристик, котра регулюється в залежності від типу діяльності, що проводиться. До таких характеристик належать: розвиток навколишньої освітньої системи та навчального закладу, специфіка освітнього процесу, суб'єктивні ознаки студенти, ціннісні установки викладацького складу, характер предмета чи спеціальності на котрій ведеться навчальна діяльність [10]. Тому цілком слушним є положення про те, що мотивація студента є не тільки складеною з великої кількості факторів, але різномірною за власною суттю. Тому вивчення та аналіз мотиваційної структури є надзвичайно складним та відповідальним процесом для вчених.

Як і мотивація в різних сферах, так і мотивація в навчанні характеризується наступними ознаками: динамізм, конкретність спрямування, системність й стійкість. Л.І. Божович наголошує, що мотивація в навчанні складається з системи мотивів, серед яких доміантна роль може належати змісту роботи, соціальним сприйняттям, внутрішніми установками та бажанням

студента віднайти себе в певній структурі відносин та соціальних координат [6].

Таким чином, вчені визначають мотиваційну структуру, як сукупність мотивів, що зумовлюють поведінку людини діяти. Щоб оцінити мотиваційну структуру, потрібно знайти не лише головні мотиви цієї людини, але й орієнтуватися в цілій сукупності цих мотивів.

Важливо сказати, що мотиви, котрі утворюють мотиваційну структуру складенні в певну ієрархію, що дає підстави вважати, що вона має ієрархічну композицію. А.К. Маркова зазначає, що мотиваційна структура студента залежить від таких складових частин: зацікавленість, особисте ставлення, бажання навчатися, мета, мотиви й сенс навчальної діяльності, а також окремої емоційної складової, що виникає під час такого процесу [16]. Вчені доводять, що між успішністю в навчанні та мотиваційною орієнтацією є відповідна кореляція, а також орієнтування на думку викладацького складу. Якщо студент в навчальній діяльності орієнтується лише на забезпечення вимог викладача й уникнення проблем, то відповідна кореляція буде слабкою. Пояснення в цьому лежить в сутності зовнішньої мотивації (бажання демонструвати досягнення, престижу, самореалізації та виконання обов'язку). Вчені доводять, що найбільше значення має саме потреба в досягненні, коли людина прагне постійно вдосконалювати свою роботу [16]. Тому задоволення студентом власним навчанням залежить від ступеня виконання завдання із самоствердження. Саме цей показник дозволяє концентрувати власну увагу та збільшує активність в соціумі.

Одним із визначальних чинників, що забезпечує на успішність навчальної діяльності є бажання спілкування, домінування й визнання. Однак, врахування саме пізнавальних та інтелектуальних мотивів визначає зміст діяльності. Мотиви мають бути дієвими, дохідливими, обґрунтованими й само усвідомленими. У випадку, коли особа визначає мотивом бажання отримати знання відбувається процес, що полягає у систематизації, присвоювання та бажанні розширювати кругозір [10, с.65]. Зокрема, Л.І. Божкович класифікує

пізнавальні й інтелектуальні мотиви у власних працях. Дослідник також виокремлює характерними ознаками для цих мотивів ненаситність й розважливе емоційне забарвлення. Придатним для цієї праці є твердження про те, що дія відповідних мотивів надає перспективу для розвитку широкого рівня активності в навчальному процесі, попри вплив навіть негативних навколишніх явищ. Орлов Ю.М. зазначає, що «ключовим чином на студентську успішність впливає потреба в пізнанні, а також бажання досягнень» [16].

До ключових ознак мотивації студентів виправдано зараховують: характер інтелектуальної роботи, кореляція з розвитком інтелекту, а також стійкість. Зокрема, остання в питанні мотивації залежить від здібності зберігати та нарощувати власну активність, навіть при несприятливих обставинах. Саме ця навичка дозволяє підтримувати умовний час, а також достатньою продуктивністю роботи, як в період екстремальних умов, так і при нормальному середовищі. Ведення бойових дій, що відбувається навколо студентства є надзвичайно сильним подразником для мотивації, а тому забезпечення стійкості в такі періоди має бути ключовим завданням для підтримання мотиваційної структури.

Наразі доведено наявність зв'язку між динамічністю та стійкістю, а найкраще цю кореляцію відображає внутрішня структура навчальної діяльності. Диференціювання елементів, відображення тенденцій, динамічність процесів є найкращими показниками чи індикаторами цього процесу. Тому дане твердження є цілковитим підтвердженням кореляції між стійкістю та успішністю навчальної діяльності. Зокрема, перша не лише впливає на неї, але й зумовлює її мінливості.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи потрібно зазначити, що мотиваційна структура є різноплановою й носить неоднорідний характер.

Сучасні науковці розходять у власних визначеннях, щодо трактування поняття мотиву. До різноманітності визначень слід зарахувати наступні характерні ознаки в працях науковців: Л. І. Божович – переживання, ідеї й

почуття; Х. Хекхаузен – думки, потреби, потяги, схильності й спонування; П.А. Рудик – почуття обов’язку, бажання, думки, звички й хотіння; К.К. Платонов – стани й психічні процеси, особисті ознаки особи; А. Н. Леонт’єв – об’єкти зовнішньої реальності; А. Маслоу – установки; В.С. Мерлін – спонукальна діяльність, що впливає з наведеної діяльності; К. Вілюнас – зовнішні умови; Ж. Годфруа – переконання, що забезпечують діяльність індивіда.

Також цілком логічним є факт того, що між особистісними ознаками особи та мотиваційною діяльністю утворюється певний паритет, котрий виражений наступними категоріями: ключові риси мають вплив на мотивацію, а характеристики, котрі перетворилися в доміанти утворюють ключові риси характеру особи.

Тому можна сказати, що навчальна мотивація є специфічним видом мотивації, котрий є безумовним атрибутом академічної роботи. Мотивація виникає при наявності кількох збудників, котрі прийнято називати мотивами. До них належать: бажання пізнати, наявність цінностей, інтересів й прагненню, а також бажання досягати поставленої мети. Таким чином, установки мотивації це окремий структурний елемент, що визначають активність, цілеспрямованість та сенс для навчальної діяльності. Будова мотивів відзначається динамізмом та стійкості.

Сама ж навчальна діяльність у всіх випадках є багато мотивованою, а її структурні елементи не можуть існувати окремо. Визначений взаємозв’язок між елементами є досить складним. Так, він може мати ключове або побіжне значення для надання стимулів. Джерелами для студентської активності можуть бути, як особисті, так і зовнішні й внутрішні фактори.

Розділ 2. Зміни мотиваційної структури навчальної діяльності студентів під впливом воєнних дій в Україні

2.1 Воєнні дії в Україні та зміна формату навчання у зв’язку з воєнним станом з 24 лютого 2022 року

24 лютого 2022 р. через повномасштабне вторгнення РФ на територію України, згідно з указом Президента України було оголошено військовий стан

(Указ № 64/2022). Військовий стан введено від п'ятої години тридцять хвилин цього ж дня строком на тридцять діб [27]. Наступне продовження військового положення в країні було оголошено 14 березня (від 5 ранку 26 березня; указом № 133/2022; строком на тридцять днів) [28] та від 18 квітня (від 25 квітня; указом № 259/2022; строком на тридцять днів).

Після повномасштабного вторгнення РФ, 25 лютого Міністерство освіти і науки порекомендувало закладам освіти призупинити навчання та оголосити канікули для учнів та студентів на двохтижневий термін [20].

Саме в цей період частина держави потрапила під окупацію, а в частині населених пунктів розпочалися активні бої (Харків, Суми, Чернігів, Маріуполь тощо). Понад десять мільйонів були змушені тимчасово покинути власні міста. Серед близько 6,5 мільйонів внутрішньої переміщених осіб та 3,9 мільйона громадян, котрі покинули країни. В першу чергу, більшість серед них – діти й жінки. Згідно із дослідженнями ЮНІСЕФ власне постійне місце проживання покинула приблизно половина українських дітей (4,3 з 7,5 мільйонів). За трохи більше ніж місяць повномасштабної війни загинуло 144 дитини, 220 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Поряд з цим обстрілів та бомбардувань зазнали 659 закладів освіти різного рівня. Близько 74 вцент зруйновано.

Освітній процес в регіонах, де не відбувалися військові дії продовжився від 14 березня. Прийняття рішення про відновлення навчання приймалося на місцях за рішенням ОДА та закладів освіти. Студентам та учням, які покинули місце перебування було дозволено повернутися до місць тимчасового проживання. В той же момент, педагогам було дозволено проводити педагогічну діяльність з будь-якого куточку світу та України. Міністерство освіти України при цьому залишило, за тими освітянами, які не можуть здійснювати педагогічну діяльність заробітну плату. Ці зміни було унормовано 20 березня у відповідному освітньому законодавстві.

Одним з аналітичних центрів Cedos було проведено дослідження впливу війни на освітній процес. Дослідники зокрема, занотували головні події та аспекти, що сталися через війну й відобразили майбутні можливі проблеми.

Зокрема, для спостереження використовувалися вторинні данні, нормативні документи, що знаходяться у вільному доступі, замітки ЗМІ України та світу, а також повідомлення представників уряду та місцевого політикуму [23].

Питання формату навчання. Міністерством було запропоновано закладам освіти продовжити навчання у віддаленому або змішаному форматі при дотриманні безпеки студентів. Поряд з цим встановлювалися спеціальні графіки навчання та можливість отримати академічні відпустки для студентів, що захищають територіальну цілісність України.

На середину березня в деяких регіонах країни було відновлено освітній процес. Міністр освіти й науки 20 травня повідомив про те, що у 15 областях навчання відновилося повністю, чотири області продовжують оголошені канікули, а в одній навчання повністю призупинено. Якщо взяти за приклад, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, то навчання у закладі відновилося у дистанційній формі від 28 березня.

В свою чергу саме віддалена освіта виявилася в стані організувати навчання в умовах бойових дій. При чому слід відзначити, що частина педагогів та учнів знаходяться на тимчасово окупованих територіях або в зонах бойових дій й не мають доступу до можливостей дистанційної освіти. В той же час, навіть педагогічні працівники та учні на території, котра контролюється українською владою можуть відчувати брак якісного покриття мережі Інтернет чи не володіти відповідними засобами зв'язку. На якість освіти також впливають часті повітряні тривоги, котрі можуть оголошуватися по кілька разів на день в кожному регіоні країни. В даній ситуації люди мають спуститися до найближчого укриття, а тому має місце переривання освітнього процесу.

Від повномасштабного вторгнення РФ в Україну близько 1748 навчальних закладів зазнали обстрілів та бомбардувань. Ще 144 зазнали нищівних руйнувань. В регіонах, де проводяться військові дії (м. Київ, Миколаївська область, Харківська область, Сумська область, Донецька область, Луганська область) заклади постраждали найбільше. До прикладу, Міністерство освіти й науки наводить близько 14 університетських будівель, котрі було пошкоджено

та щонайменше 1, яку знищено повністю. Ступінь пошкодження закладів освіти відрізняється. Так, ХНУ ім. Каразіна надав інформацію про пошкодження більшості приміщень університету.

Вітчизняні заклади освіти, котрі знаходяться на території Західної України повідомило про те, що продовжить надавати освітні послуги. Звичайно, що відповідне навчання може використовуватися лише за умови широкої студентської мобільності, коли після проходження предметів за спеціальністю навчання. Після закінчення університету такі студенти отримують засвідчення пройдених курсів. Водночас переведення з одного університету до іншого, якщо один з них повноцінно не функціонує не можливе. Щодо викладачів, то багато університетів із безпечних зон намагаються адаптувати викладацький склад, котрий перебував в освітньому просторі, що зараз знаходиться в окупації чи регіонах, де йдуть бойові зіткнення.

Наразі існує чимало можливостей для вітчизняних студентів та викладачів, котрі пропонують різноманітні організації закордоном. Зокрема, ще в березні було виділено близько ста мільйонів гривень Світовим банком для виплати соціальних й академічних стипендій. Чимало європейських країн надають для українського студентства й викладацького складу стипендії та академічні програми. Цікавим тут, є приклад балтійських країн, які надають навчання для українських студентів в державних університетах. З подібною ініціативою виступала й Польща, котра надала можливість для праці українським викладачам й студентам. Наразі існує кілька часових проміжків на які може бути надане таке навчання (чотири місяці або до закінчення бойових дій в Україні).

Наразі існує проект, котрий надає вітчизняним учасникам освітнього процесу можливість для різноманітних програм зарубіжних університетів (Ukrainian Global University).

Незважаючи, на наявність чималої кількості можливостей зараз, потрібно відмітити, що війна загалом дуже сильно впливає на психологічний добробут

українців, соціальну структуру та мотивацію студентів для продовження навчання.

2.2 Особливості мотиваційної структури навчальної діяльності студентів ЗВО в період воєнного стану в Україні

Проблема мотивації студентів до навчально-професійної діяльності та забезпечення якості професійної освіти майбутнього фахівця під час війни одна з найбільш актуальних для сучасного українського суспільства. Однією з найбільш нагальних проблем такої освіти є побудова процесу навчання, який міг би заохочувати студентів до початку діяльності, не зважаючи на існуючі проблеми, складнощі та стрес. Під час воєнних дій найважливішим є забезпечення нагальних найпростіших потреб, таких як безпека, їжа, одяг, доступ до медичної допомоги тощо. Потреба у вищій освіті – це одна з вищих сфер самовиявлення, яка цікава лише тоді, коли забезпечені базові потреби людини, тож мотивація до навчальної діяльності в умовах стресу, як наслідок воєнних дій, значно знижується.

Як показали останні події, людські ресурси є найважливішим надбанням держави, а рівень підготовки майбутніх спеціалістів є стратегічним ресурсом держави. В період військової агресії РФ питання стану освіти та її продовження стоїть досить гостро й вимагає пошуку новітніх методик навчання, що могли б покращити мотиваційну діяльність студентів.

За оцінками Міністерства освіти й науки після початку повномасштабної війни країну покинуло понад 23 тис. викладачів й педагогів та близько 600 тис. студентів й учнів. При цьому міністр освіти Сергій Шкарлет зазначає, що ці дані вважаються не точними, кількість може бути більшою. Очільник міністерства зазначає, що директори шкіл й ректори університетів, що керівництво навчальних закладів не можуть ідентифікувати точне місцеперебування частини студентів й учнів (в середньому 10-15% від загальної кількості). При цьому Сергій Шкарлет говорить, що територію України покинули приблизно ж така кількість вступників вищих навчальних закладів. Тому для мотивування майбутніх вступників продовжувати навчання

саме в Україні Міністерством розробляються механізми можливості вступу із закордону. Крім того, запроваджена система спрощеного вступу стимулюватиме студентів вступати саме в Україні до вищих навчальних закладів. Також міністр зазначає, що українська сторона наполягатиме на тому, що надання стипендій від європейських університетів та фондів стосуватиметься лише тих студентів, котрі обов'язково повернуться на Батьківщину [21].

Попри всю складність ситуації в країні, належна мотивація студента для підсилення ефективності навчальної діяльності є надзвичайно актуальною. Це кропітка робота лежить на плечах всієї освітньої системи України. Так, в першу чергу для забезпечення безпеки студентів вищих навчальних закладів Міністерством освіти й науки України було введено дистанційне навчання, котре очевидно триватиме й в наступному навчальному році.

Окрім цього, в країну щодня повертається все більше студентів, хоча й цей процес потребує від Міністерства освіти й науки підвищення мотивації студентів. Згідно з опитуванням українських біженців у квітні-травні 2022 року Центром Разумкова, в більшості випадків до країни повертаються жінки (так само як саме ця категорія виїжджала). Соціологічне опитування показує, що серед тих, хто повертається близько 87 відсотків становлять жінки. При цьому студенти-жінки становлять лише 4%. У випадку чоловіків-студентів складає 5,7% (при загальному показнику в 13%, тих, хто повертається) [25].

Згідно з дослідженнями Освітнього омбудсмена України, головною проблемою на котру потрібно звернути увагу є введення електронного навчання негативно впливає на мотивацію студентів та не забезпечує рівний доступ до освіти. Зазначається, що окрім невеликої ефективності дистанційної освіти, надзвичайно гостро студенти реагують на наступні речі, що знижують їх мотиваційну діяльність:

- академічні відпустки та перерви навчання;
- введення бойових дій в місцях безпосереднього перебування та регіонах, що знаходяться поблизу;

- окупація територій;
- повітряні тривоги;
- бомбардування з повітря та артилерійські обстріли;
- проблеми з постачанням електроенергії;
- поганий Інтернет-зв'язок;
- переміщення на теренах країни та поза її межами [26].

Однак зниження мотиваційної діяльності студента і як наслідок низький рівень навчальної діяльності впливає не лише на середовище конкретного університету, але й тягне за собою економічні наслідки для держави. Так, для вимірювання співвідношення між матеріальними та нематеріальними втратами, європейськими вченими запропоновано термін «освітні втрати». Згідно з показниками гармонізованих результатів навчання (HLO), до пандемії та повномасштабного вторгнення, рівень розвитку української освіти знаходився на одному ступені з такими країнами, як Хорватія та Болгарія. Наразі ж, освітні втрати для нашої держави складають понад один рік й відповідне падіння продовжується. За таких обставин, в країні можливий економічний спад та погіршення загального добробуту в суспільстві в майбутньому, адже саме в навчальних закладах учень розвиває власні розумові вміння та навички, що допомагають вирішувати робочі завдання та генерувати нові ідеї.

За умов війни керівництво закладів освіти має забезпечувати стабільний стан студентів, котрі продовжують навчання не тільки для забезпечення сталості освітнього середовища, але й для довгострокових наслідків в економіці держави [30, с. 8].

У 2021 році ЮНЕСКО підготувала спеціальні рекомендації для навчальних закладів, щодо поліпшення мотиваційної діяльності учнів й студентів в умовах Covid-19 та дистанційної освіти. Автор виходить з того, що частина цих положень не втратила актуальності в сьогodнішніх умовах, особливо для українських реалій. Так, ЮНЕСКО рекомендував урядам держав, а також очільникам навчальних закладів модернізувати три освітні категорії:

1. надання додаткової підтримки школярам та студентам;

2. модернізувати підходи до виконання навчальних програм;
3. розробити заходи, котрі забезпечать реалізацію нових підходів [26].

На рівні уряду та Міністерства освіти й науки України було введено ряд нововведень, котрі мають стимулювати навчальну діяльність не тільки чинних студентів, але й цьогорічних вступників до навчальних закладів та отримувачів наступного рівня освіти (магістратура та аспірантура).

Зокрема, в цьому році іспити ЗНО будуть замінені триєдиним іспитом для вступу на державне та контрактне навчання. Поряд з цим повною мірою запрацює практика написання мотиваційних листів, що була введена кілька років тому. Як і в попередні роки вступна компанія буде проводитися в кілька етапів, а для вступників з тимчасово окупованих територій передбачений вступ навіть після початку навчального року [8].

Окрім зазначених рекомендацій, дослідниця Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва Тетяна Перепелиця зазначає, що покращити якість дистанційної освіти та мотивації українських студентів у період військового стану можуть бути використані наступні засоби:

- Проведення креативних навчальних дисциплін при застосуванні різноманітних інноваційних підходів, що могли б залучати широке коле студентів до навчальної роботи;
- Розроблення спеціальних тренувальних занять, котрі б підвищували електронну грамотність студентів та навчали академічної грамотності;
- Залучення до інших закладів, зокрема закордонних для обміну ідеями та досвідом;
- Опрацювання плану використання електронного навчання, як виду освітньої форми, а не альтернативного методу тощо [18].

Зокрема, слід зазначити, що залучення українських студентів до міжнародної академічної спільноти наразі вже практикується. Так, проект

Ukrainian Global University дозволяє студентам поряд з викладачами приймати участь у різноманітних міжнародних програмах [29].

Також опитування викладачів Рівненського гуманітарного університету показало, що працівники вищого навчального закладу намагаються отримуватися розкладу занять, поєднуючи асинхронні й синхронні методи комунікації зі студентами. Намагаються бути залученими до проблем студентства й цікавитися психічним та фізичним станом здоров'я й життєвими справами. Викладацький склад в більшості випадків говорить про те, що мотиваційна залученість студентів покращилася, а в деяких випадках навіть збільшилася. При цьому існують проблеми у засвоєнні студентами знань, що відображається в оцінках: чотири та три. Відповідним чином викладацький склад характеризує й дистанційне навчання, пропонуючи вдосконалення методології навчання та покращення методичного забезпечення університеті для всебічної підтримки студентів [22, с. 15].

Погляди на мотиваційну структуру в соціологічних дослідженнях є різними. В роботах В. Асеева зустрічається таке розуміння складників структури мотивації: єдність процесуальних і дискретних характеристик, двомодальна, тобто позитивна та негативна основа її складників [3]. Ю Додов виокремив 4 структурні компоненти мотивації: задоволення від самої діяльності, значимість результату для особистості, «мотивуюча» сила нагородження за діяльність та стимулюючий зовнішній тиск на особистість. Також цікавим є дослідження Мюррея, який виділив такі основні компоненти структури мотивації: потреба у досягненні, у домінації, потреба у самостійності, потреба в афіліації. Ці потреби було проаналізовані М. Аргайлом, який пізніше включив в загальну структуру ще несоціальні потреби (біологічні потреби в воді, їжі, грошах), потребу в залежності (прийнятті, захисті, управлінні, особливо від тих, хто має владу й авторитет), потребу в афіліації, тобто в прагненні бути серед людей, перебувати у дружніх стосунках тощо, потребу в домінантності, сексуальності, потребу в агресії та у відчутті власної гідності.

Дане дослідження передбачає дослідження мотиваційної структури під час воєнних дій. Для цього необхідно розробити власну мотиваційну структуру. Враховуючи вище зазначені роботи, проаналізований викладений матеріал та особливості студентського віку та воєнного стану, вважаю за необхідне виокремити наступні компоненти мотиваційної структури студентів: потреба у приналежності до соціуму (визнання, прийняття, захист тощо), потреба у самореалізації (самовираження, саморозвиток, перспективи) потреба у гарному самопочутті, комфорті (психологічні, моральні, біологічні), потреба у професійних знаннях (особисті цінності, відчуття власної значущості, інтерес). Ці компоненти є актуальними саме для студентського віку та створюють можливість дослідження мотивації мотиваційної структури у специфічній ситуації воєнного стану. На основі цих чотирьох компонентів мотиваційної структури студентів у наступному розділі буде розроблено індикатори для практичного вивчення сучасного стану мотиваційної структури.

Висновок до другого розділу

Підсумовуючи потрібно зазначити, що стимулювання мотиваційної діяльності студентів під час військового стану в Україні є надзвичайно важливим викликом перед освітнім середовищем. Наслідки цього впливу можуть бути, як короточасні (збереження нормального функціонування університетів), так і довготривалі (покращення економічного становища держави в майбутньому). Наразі тривають пошуки найвідповідніших моделей й методів стимулювання студентства, як на урядовому, так і на університетському рівнях, про що свідчать новітні ініціативи окремих навчальних закладів. Пошуки відповідних методів покликані стабілізувати психоемоційний стан здобувачів вищої освіти для стимулювання навчальної роботи та підтримати освітнє середовище в Україні.

Мотиваційна структура – складне та багатоаспектне явище, при дослідженні якого необхідно розуміти його складові. На основі вище зазначеного, було виділено компоненти мотиваційної структури студентів, що є основою для подальшого розроблення індикаторів у дослідженні.

Розділ 3. Дослідження структури мотивів навчальної діяльності студентів факультету соціології КНУ у період воєнних дій

3.1 Опис дослідження, його особливості

Дослідження структури мотивації має певні особливості.

По-перше, саме явище «мотивації» є мультипарадигмальним та міжпредметним. Структура мотивації розглядається як соціологічне поняття, проте вона складається з мотивів, які, в свою чергу, є предметом вивчення психології. Тому дане дослідження можна вважати міжпредметним, на межі соціології та психології.

По-друге, мотивацію характеризують багатьма ознаками (індикаторами). Які є основою методів та методик виявлення і вимірювання. До таких ознак належить когнітивна репрезентація – пряма оцінка власних уявлень людей або, іншими словами, самооцінка. Дане дослідження базується саме на цій здатності індивіда.

Третьою особливістю є те, що дослідження проводиться в умовах наслідків довготривалого дистанційного навчання, зумовленого пандемією Covid-19, далі витяг зі статті на сайті КНУ: «Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року за № 1236 ухвалою Вченої ради Університету вирішено продовжити онлайн-навчання на час дії адаптивного карантину до 28 лютого 2021 року» [24]; та в умовах продовженого дистанційного навчання, зумовленого воєнними діями на території України: з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [27].

Вплив та наслідки цього фактору на дане дослідження: мотивація студентів в умовах воєнного стану може цілковито відрізнитися від звичної форми навчання, адже відсутня потреба ходити до навчального закладу, заняття проводяться в довільній формі та перериваються на час тривоги. Також МОН зазначає ще такі складнощі: перервність освіти (двотижневі канікули),

нестабільне інтернет покриття, складний доступ до навчального процесу. Дослідження 2020 року, проведене Головською І.Г та ін. доводить, що більшість студентів проявляють низький тип мотивації під час дистанційного навчання [7]. За гіпотезою автора цієї роботи, за умови стресу, небезпеки, відсутності необхідних приладів та якісного доступу до навчання та інших складностей навчання в умовах воєнного стану, показник вмотивованості значно зменшується, що впливає на якість навчального процесу, його ефективність та доцільність.

Для дослідження мотивації важливо враховувати фактор дистанційного навчання, адже відсутність живого спілкування між викладачем і студентами, перевнність освіти, поганий доступ до освіти, небезпека та стрес - все це може впливати на мотивацію студентів до навчання. Тож, при розробці інструментарію, автор змушений враховувати вплив зовнішніх обставин.

3.2 Апробація дослідження

Апробація даного дослідження здійснена у декілька етапів:

1. Відбір індикаторів

На цьому етапі було встановлено таке завдання: відбір понять, які є суттєвими, системними й відповідають концепції дослідження. Процес відбору індикаторів відбувався, враховуючи наступні фактори:

- Ідею дослідження, його завдання;
- Гіпотезу, сформовану на основі первинного аналізу літератури за темою, а також предмет та об'єкт дослідження, його властивості та особливості тощо;
- Специфіку соціально-економічного стану суспільства, можливості автора, пізнавальний потенціал;

2. Відбір емпіричних індикаторів

На цьому етапі постало таке завдання: відібрати репрезентативні індикатори.

- 3.** Відповідно до третього етапу, необхідною є розробка програми дослідження, затвердження гіпотез і завдань дослідження.

В результаті цих етапів з'явилася можливість вибору методології, розробки необхідного інструментарію для практичного дослідження.

3.3 Програма дослідження, розробка інструментарію

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мотиваційної структури присутня в роботах таких видатних вчених, як О.М. Леонт'єва, Б.Ф. Ломова, Ільїна, Маслоу та багатьох інших. Всі вони доводять, що мотивація – це важливий елемент функціонування суспільства, завдяки дослідженням даної тематики можна стимулювати людей до розвитку, досягати нових рівнів у продуктивності та задоволеністю праці та навчання.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасному світі для того, аби стати спеціалістом-соціологом, недостатньо отримати вищу освіту, здобути професійні знання, необхідно володіти багатьма різними компетенціями, серед яких критичне мислення, вміння працювати у команді, швидко реагувати на ситуацію тощо. На якість здобуття студентами вище перерахованих умінь, сильно впливає рівень мотивації до навчальної діяльності. З початком воєнних, мотивація до навчання зазнала впливу зовнішніх факторів, таких як фізична небезпека, зміна розкладу дня та укладу життя, стресу тощо. Якою є мотиваційна структура студентів в умовах воєнних дій поки що невідомо, тому ця робота є спробою дослідити зміни мотиваційної структури внаслідок воєнних дій.

Мотив у сучасній науці розглядається означає стимул, який провокує діяльність людини. Стимулом можуть виступати різні фактори, найчастіше це є потреба.

Мотивація – це сукупність мотивів, які спонукають до діяльності та визначають її інтенсивність. Також мотивацію можна визначити як сукупність причин, які пояснюють діяльність індивіда, її спрямованість та активність.

Завдяки мотивації людина може активно добровільно діяти, отримувати задоволення від процесу і результату навчання. Успішність навчання пов'язана з мотивацією, що означає вплив цього фактору на якість навчання та майбутніх фахівців. При збільшенні позитивної мотивації, збільшується продуктивність

навчання, зацікавленість та успішність студентів, тож у період воєнних дій цей фактор надзвичайно важливий для продовження або початку навчання.

Найважливіший мотив у здобутті вищої освіти – пізнання професійних знань. З цього випливає, що ведучою потребою у навчальній діяльності студента має виступати професійно-пізнавальна потреба [11, с.13], проте в умовах воєнних дій це може бути спростовано. Тож, важливо зазначити, що дослідження мотиваційної структури студентів є нагальною та актуальною потребою: від цього фактору залежить якість майбутніх фахівців, що в свою чергу є основою для розбудови України після війни.

Метою даного дослідження є розробка інструментарію для дослідження мотиваційної структури в умовах воєнного стану студентів КНУ, напряду підготовки «Соціологія» з метою отримання базисних знань для подальшого підвищення її рівня через організацію навчального процесу.

Об'єкт – студенти 4 курсу факультету соціології КНУ ім. Тараса Шевченка.

Предмет – мотиваційна структура навчальної діяльності студентів 4 курсу КНУ ім. Тараса Шевченка.

Метод: інтернет-опитування.

Операціоналізація понять

Мотивація - складною система, в яку включені певні ієрархічні структури; це вибір певної моделі поведінки, яка формується на основі постійних мотивів, що ґрунтується на аналізі індивідом передбачуваних наслідків цього вибору.

Мотиваційна структура – набір стійких ієрархічних або лінійних мотивів.

Мотив - це спонукальна причина, привід до якої-небудь дії, аргументів на користь чого-небудь або усвідомлене спонукання до діяльності суб'єкта, особистості, соціальної групи, спільності.

Навчальна мотивація - це особливий вид мотивації, включений в навчальну діяльність. Збудником або причиною навчальної діяльності є система мотивів, що включає:

- потребу у приналежності до соціума;
- потребу у досяганні мети;
- у отриманні професійних знань;
- у самореалізації.

Мотиваційні установки – це компонент мотиваційної структури, вони надають навчальній діяльності активний і цілеспрямований характер, визначають її змістовно-сміслові направленості.

Воєнні дії – організоване застосування військових сил і засобів у формі кампаній, операцій, битв, ударів, боїв, систематичних бойових дій. Стосуються також усіх видів пересування військ і комплексів, що забезпечують виконання цих заходів.

Побудова індикаторів

Понятійні індикатори	Емпіричні індикатори	Твердження
Орієнтація на самопочуття	Психологічні	Університет дає змогу підтримувати приємні соціальні контакти (студенти, викладачі тощо)
		Навчання дає мені впевненість та відчуття стабільності
		Навчання в університеті мене заспокоює, відволікає від повсякденного стресу
	Моральні	Я вважаю необхідним завершити навчання, якщо вже почав (ла), не зважаючи на воєнні дії
		Я буду більше поважати себе, якщо здобуду вищу освіту
		Я хочу довести собі та(або) іншим,

		що можу отримати вищу освіту, стати професіоналом
Орієнтація на соціум	Престиж	Я не хочу бути гіршим (ою) за інших, тому отримаю вищу освіту
		Війна закінчиться, а я маю думати про своє положення у суспільстві
		Мати вищу освіту – це престижно
	Кар'єра	Я хочу досягти успіху в кар'єрі, вища освіта – це шабель до цього
		Вища освіта – це можливість заробляти більше.
		Освіта необхідна для того, щоб бути цінним співробітником
	Патріотизм	Я вважаю, що моя професія допоможе у розбудові держави після війни
		Моя професія корисна в умовах воєнного стану
		Професіоналів в моїй справі зараз не вистачає, я хочу бути корисним
Орієнтація на професійні знання	Особисті цінності	Освіта необхідна для того, щоб бути цінним співробітником
		Я твердо впевнений в правильності вибору професії.
		Я впевнений, що моя професія принесе мені моральне задоволення.
	Значущість	Мені подобається думати і говорити про свою майбутню професію
		Професія, яку я отримую, важлива

		та перспективна
		Я вважаю, що моя професія є затребуваною на ринку праці
	Зацікавленість в матеріалі	Я витрачаю свій вільний час на оволодіння додатковими професійними знаннями
		Для того, аби бути професіоналом, потрібно ретельно вивчати всі дисципліни
		Мене більше цікавлять знання, а не оцінки
	Орієнтація на самореалізацію	Самовираження
Найкраща атмосфера на занятті — атмосфера вільних висловлювань		
Університет допомагає становленню особистості		
Можливості		Навчання відкриває багато можливостей та перспектив
		Професія допоможе мені самореалізуватися в житті
		Професія – це спосіб знайти себе в житті
Саморозвиток		Навчання – це можливість для саморозвитку
		Під час навчання я самовдосконалююся
		Навчання сприяє розвитку моїх здібностей, навичок

Анкета складається з 4 шкал, максимальна кількість балів в кожній – 9 (відповідно 1 питання – 1 бал).

Висновки до третього розділу

1. Отже, в ході дослідницької роботи було розроблено опитувальник з метою подальшого дослідження мотиваційної структури навчальної діяльності студентів.

2. В ході роботи було описано особливості дослідження та здійснено апробацію.

Апробація дослідження включає наступні етапи:

1. Відбір індикаторів
2. Відбір емпіричних індикаторів
3. Операціоналізація понять
4. Формулювання гіпотез і завдань дослідження.

На основі цього було розроблено соціологічний інструментарій.

Висновки

1. Поняття «Мотиваційна структура» є мультипарадигмальним та неоднорідним. Мотиваційна структура характеризує співвідношення мотивів, визначаючих поведінку людини.
2. Між мотивацією і характеристиками індивіда існує взаємозв'язок: характеристики (властивості) впливають на структуру мотивації, а особливості мотивації, закріпившись, стають властивостями особистості.
3. З системи мотивів індивіда виокремлюється навчальна мотивація - це особливий вид мотивації, включений в навчальну діяльність. Збудником або причиною навчальної діяльності є система мотивів, що включає: потреба у пізнанні; потреба у досяганні мети; інтереси; прагнення; ідеали, характеризується стійкістю та динамічністю. Мотиваційні установки – це компонент мотиваційної структури, вони надають навчальній діяльності активний і цілеспрямований характер, визначають її змістовно-сміслові направленості. З цього випливає, що

діяльністю людини завжди є полімотивованню. Тобто неможливо виокремити статичний відокремлений мотив дій.

4. Процес формування мотиваційної структури відбувається все життя, може змінюватися в період навчання, тож розвиток позитивних навчальних мотивів може і має бути присутнім в житті студентка як невід'ємна складова частина формування особистості як спеціаліста.
5. В період воєнних дій підвищується рівень стресу, а отже найважливішою характеристикою для збереження мотивації є її стійкість.
6. На основі проаналізованої літератури, виділено компоненти мотиваційної структури студентів (потреба у приналежності до соціуму, потреба у самореалізації, потреба у гарному самопочутті, комфорті, потреба у професійних знаннях, що лягли в розроблення індикаторів дослідження).
7. В ході роботи розроблено опитувальник з метою вивчення мотиваційної структури студентської молоді під час воєнних дій.

Список використаної літератури

1. Абдрахманова А. В. Соціологічні теорії мотивації // Проблеми сім'ї та особистості в ХХІ ст., 1053 с.
2. Ананьев Б.Г. До психофізіології студентського віку. // Сучасні психологічні проблеми вищої школи. - Л., 1974. - Випуск 2. - електронний ресурс сайту http://www.koob.ru/age_psychology/
3. Асеев В.Г. Проблема мотивації і особистості // Теоретичні проблеми психології особистості. - М., 1994. - С.122.
4. Асеев В.Г. Мотивація поведінки і формування особистості. - М., 1996.
5. Аткинсон Дж.В. Теорія про розвиток мотивації. - Н., 1996..
6. Головаха Є. І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді. / АН УРСР /, ін-т філософії. - Київ, 1986.
7. Головська І.Г., Лазоренко Т.М., Чернєва Т.М «Мотивація навчання студентів в умовах дистанційного навчання», випуск 17, 2020 р., режим доступу: <http://habitus.od.ua/journals/2020/17-2020/12.pdf>
8. Гончарук О. «Вища освіта у воєнний час: 12 питань про вступ до вишу», 2022 рік, режим доступу: <https://vesti.ua/uk/poleznoe-uk/obrazovanie-uk/vysshee-obrazovanie-v-voennoe-vremya-12-voprosov-po-povodu-postupleniya-v-vuz>
9. Дмитренко Г. А. Мотивация и оценка персонала : учебное пособие / Г. А. Дмитренко, Е. А. Шарапатова, Т. М. Максименко. — К. : МАУП, 2002. — 248 с
10. Донцов І.І., Белокрилова Г.М. Професійні уявлення студентів психологів // Питання психології, 1999. - № 2.
11. Дусавицкий А. К. Мотивы учебной деятельности студентов: Учеб. пособие/ - Харьков: ХГУ, 1987. – 55 с.
12. Лучанинова Ольга, Ирина Сталь, наукова конференція, Дніпропетровськ, Україна, «Проблема мотивації студентів ВНТЗ до навчально-професійної діяльності», режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/762>

13. Магура М., Курбатова М. Секрети мотивації, або мотивація без секретів. М.: Аргумент, 2007. 656 с.
14. Макклелланд, Д. Мотивація людини. СПб.: Пітер, 2007. 672 с.
15. Маргуліс А.В., Степанов Є.І. Потреби людини: методологічні проблеми комплексного дослідження // Питання філософії. №4. 57 с.
16. Нестерова Н.Б. «Ціннісне ставлення студентів до навчальних дисциплін як фактор успішності» - М., 1989
17. Соціологічний енциклопедичний словник, 202, режим доступу: <https://subject.com.ua/sociology/dict/289.html>
18. Перепелиця Т., «Дистанційка» та війна: як досвід пандемії допоможе українській освіті? (2022), Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, режим доступу: <https://dif.org.ua/article/distance-learning>
19. Резнікова О. С. КЛАСИЧНІ ТЕОРІЇ МОТИВАЦІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ, Донецьк, 2012/№1 - електронний ресурс сайту <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45787/27-Reznikova.pdf?sequence=1>
20. Шкарлет Сергій «Всім закладам освіти і науки рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні», Міністерство освіти і науки «18.04.2022, режим доступу: <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-voyennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18/>
21. Шкарлет Сергій: «Я не допущу освітнього мародерства», Міністерство освіти і науки України, режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-ya-ne-dopushu-osvitnogo-maroderstva>
22. Центр якості освіти Рівненського державного гуманітарного університету, Результати опитування науково-педагогічних працівників щодо організації освітнього процесу в умовах війни, (2022), режим доступу: https://rshu.edu.ua/images/cyao/rez_op_npp/2021_2022_rezyop.pdf
23. Cedos аналітичний центр, моніторинг «Освіта і війна в Україні (24 лютого — 1 квітня 2022)», 06.04.2022, режим доступу:

<https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/>

24. Сайт КНУ «Про особливості організації освітнього процесу у II семестрі 2020-2021 навчального року», режим доступу:

<http://www.univ.kiev.ua/news/11413>

25. Центр Разумкова, Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022р.), режим доступу:

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkiivshchynu>

26. Освітній омбудсмен України, «Як освітні втрати вплинуть на економіку України» (2022), режим доступу: <https://eo.gov.ua/blog/>

27. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №64/2022 Про введення воєнного стану в Україні, режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

28. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 259/2022 Про продовження строку дії воєнного стану в Україні, режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#Text>

29. Ukrainian Global University, оф. сайт проекту, режим доступу:

<https://uglobal.university/>

30. Chris Joynes, Serena Rossignoli Esi Fenyiwa Amonoo-Kuofi (2019). 21st Century Skills: evidence of issues in definition, demand and delivery for development contexts, режим доступу:

https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d71187ce5274a097c07b985/21st_century.pdf

Додаток 1

Розроблена анкета, відповідно до програми дослідження. Режим доступу: <https://forms.gle/SAmvKz3B5j7V8C6h8>